

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-50>

УДК 330.131

ПАНАСЮК Валентина

Західноукраїнський національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-5133-6431>

tina.panasjuk@gmail.com

ТКАЧУК Ірина

Західноукраїнський національний університет

tkachuk.ira31@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

В умовах повномасштабної війни одним із ключових питань є проведення ефективної зовнішньоекономічної діяльності, а саме – задоволення потреб суспільства та армії на період війни. З початком військової агресії, коли постало питання в швидкому забезпеченні армії військовою технікою, продовольством, зброями, проявилися основні недоліки поточної зовнішньоекономічної політики країни. Найвідоміші випадки – процеси розмитнення та ввозу товарів військового призначення з за кордону.

В роботі виділено дві основні групи проблем, з якими зіткнулася наша держава при веденні зовнішньоекономічної діяльності під час війни: проблеми обліку ЗЕД та проблеми мінімізації ризиків ЗЕД.

До основних проблем обліку ЗЕД відносяться: організація ведення бухгалтерського обліку у цій сфері, оподаткування операцій зовнішньоекономічної діяльності; проблеми ведення обліку відповідно Національних стандартів. Такі проблеми можуть спричинити неправильне документальне оформлення вантажу, помилки у оподаткуванні, тощо. Наслідками таких помилок можуть бути адміністративні стягнення у вигляді штрафів, накладенні санкцій, що має спричиняє фінансові втрати та знижує імідж підприємства.

Основними новими ризиками, які з'явилися з початком повномасштабної війни, є: ризики невиконання договорів, логістичні ризики, ризики невиконання термінів поставки, ризики невиконання платежів за контрактом. Внаслідок цього виникають витрати від недотримання умов договору та накладаються фінансові санкції, передбачені умовами цього договору.

Кожна з цих груп потребує детального вивчення для уникнення негативних результатів внаслідок ведення ЗЕД. В роботі висвітлено та роз'яснено сутність імпортно-експортних операцій. Визначено основну групу проблем, які здійснюють значний вплив на організацію обліку зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Проведено аналіз закупівель та продажів, на основі чого відображено вплив певних проблем на результати зовнішньоекономічної діяльності країни.

Ключові слова: бухгалтерський облік, зовнішньоекономічна діяльність, імпорт, експорт, ввізне мито, військовий стан, міжнародна торгівля.

PANASYUK Valentyna, TKACHUK Iryna

West Ukrainian National University

ORGANIZATION OF ACCOUNTING OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES IN THE CONDITIONS OF FULL-SCALE WAR

In the conditions of a full-scale war, one of the key issues is conducting effective foreign economic activity, namely, meeting the needs of society and the army during the war. With the beginning of military aggression, when the question arose of quickly supplying the army with military equipment, food, and tools, the main shortcomings of the country's current foreign economic policy became apparent. The most famous cases are the processes of customs clearance and import of military goods from abroad.

The work highlights two main groups of problems that our state faced when conducting foreign economic activities during the war: problems of foreign exchange accounting and problems of minimizing foreign exchange risks.

The main problems of foreign economic activity accounting include: organization of accounting in this area, taxation of operations of foreign economic activity; accounting problems in accordance with National Standards. Such problems can cause incorrect documentation of cargo, errors in taxation, etc. The consequences of such mistakes can be administrative penalties in the form of fines, the imposition of sanctions, which may cause financial losses and reduce the image of the enterprise.

The main new risks that appeared with the beginning of a full-scale war are: risks of non-fulfillment of contracts, logistical risks, risks of non-fulfillment of delivery dates, risks of non-fulfillment of contract payments. As a result, costs arise from non-compliance with the terms of the contract and financial sanctions are imposed, provided for by the terms of this contract.

Each of these groups requires detailed study to avoid negative results as a result of conducting ED. The work highlights and explains the essence of import-export operations. The main group of problems that have a significant impact on the organization of accounting for foreign economic activity in Ukraine has been identified. An analysis of purchases and sales was carried out, based on which the influence of certain problems on the results of the country's foreign economic activity was reflected.

Key words: accounting, foreign economic activity, import, export, import duty, martial law, international trade.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Організація обліку зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) є важливою складовою успішного функціонування підприємства в умовах глобалізованої економіки. ЗЕД охоплює широкий спектр операцій, пов'язаних із міжнародною торгівлею, інвестиціями, фінансовими операціями та іншими формами

економічної взаємодії з іноземними партнерами. Ефективний облік ЗЕД сприяє точному відображенню фінансових результатів підприємства, дотриманню податкового законодавства, мінімізації ризиків та підвищенню конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

Сучасні підприємства стикаються з численними викликами в організації обліку ЗЕД, включаючи різноманіття законодавчих вимог, коливання валютних курсів, складність митних процедур та необхідність адаптації до міжнародних стандартів фінансової звітності. В цих умовах виникає потреба у висококваліфікованих спеціалістах, здатних забезпечити точний і своєчасний облік зовнішньоекономічних операцій, а також у впровадженні новітніх інформаційних технологій та систем автоматизації обліку.

Початок широкомасштабної війни поставив перед нашою державою низку невідкладних завдань, від яких залежить подальше існування України. Одним із цих питань є швидке та безперервне забезпечення як громадянського суспільства так і армії усім необхідним. Така ситуація зумовлює пошук нових механізмів обліку зовнішньоекономічної діяльності не лише на період військового стану, а й на багаторічну перспективу. Зміни в сфері обліку зовнішньоекономічної діяльності зумовлюють модернізацію податкової системи, зокрема в секторі митних операцій. Проблеми обліку зовнішньоекономічної діяльності потребують швидкого вирішення для безперервного ведення ЗЕД в сучасних умовах. Початок повномасштабної війни спричинив появу нових ризиків ЗЕД, які стосуються умов виконання договорів, проведення платіжних операцій, умов поставки, що призводить до непередбачуваних втрат при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Ефективна зовнішньоекономічна діяльність повинна забезпечувати максимально можливий дохід державі, що проявляється в пошуку ринків збуту продукції національного виробництва та спрощувати імпорт якісних товарів першої необхідності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Організація обліку зовнішньоекономічної діяльності в умовах повномасштабної війни набуває особливої актуальності та важливості для підприємств, які продовжують свою діяльність в складних і непередбачуваних умовах. Військові конфлікти істотно впливають на всі аспекти економічної діяльності, включаючи зовнішньоекономічні операції. Підприємства змушені швидко адаптувати свої облікові системи до нових умов, забезпечуючи точність, надійність та оперативність фінансової інформації, що є критично важливим для прийняття стратегічних рішень та забезпечення виживання бізнесу.

У воєнний час виникають додаткові ризики та виклики для організації обліку зовнішньоекономічної діяльності, такі як порушення логістичних ланцюгів, коливання валютних курсів, змінення умов міжнародних контрактів, проблеми з платежами та виконанням зобов'язань перед іноземними партнерами. У таких умовах підприємства повинні переглянути та адаптувати свої облікові політики та процедури для забезпечення відповідності новим реаліям.

Дослідження обліку зовнішньоекономічної діяльності є важливою галуззю економічних наук, яка привертає увагу багатьох науковців та практиків. Серед провідних дослідників, що зробили значний внесок у цю сферу, можна виділити наступних: Річард М. Нікерсон, Сідней Дж. Грей, Кім Лангфілд-Сміт, Джон Б. Кампбелл, Енн Тарка, І. Анісімов, З-М. Задорожний, В. Панасюк, Д. Сушко, І. Шевченко та інші.

Таким чином, проблематика представленого дослідження є актуальною та своєчасною, через динамічність та змінність потребують постійних досліджень.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета дослідження полягає у визначенні основних проблем бухгалтерського обліку та ідентифікації основних ризиків, які здійснюють безпосередній вплив на процес ведення зовнішньоекономічної діяльності, розробленні рекомендацій щодо їх вирішення для мінімізації втрат при веденні ЗЕД.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Зовнішньоекономічна діяльність – це така діяльність суб'єктів господарювання-резидентів України та резидентів інших країн, що має на основі співпрацю між ними як на території України, так і за її межами [7].

Основними завданнями зовнішньоекономічної діяльності будь-якої держави є:

- Підвищення рівня економіки за рахунок використання переваг міжнародної торгівлі;
- Вирівнювання темпів розвитку економіки;
- Переймання досвіду в іноземних партнерів у сфері виробництва та технологій.

Для забезпечення максимальної вигоди від міжнародної торгівлі, необхідне виконання основних функцій зовнішньоекономічної діяльності, таких як:

- Організація обміну матеріальними ресурсами та послугами між суб'єктами міжнародної торгівлі у вартісній та матеріальній формах;
- Визначення споживчої вартості товарів, що реалізовується в рамках міжнародної торгівлі;
- Забезпечення безпечного обігу грошей, що виникає в результаті міжнародних відносин.

Організація зовнішньоекономічної діяльності вимагає наявність зовнішньоекономічного комплексу відповідного регіону. Такий комплекс складається із провідних галузей економіки, які або виробляють експортну продукцію, або використовують імпорتنу сировину для забезпечення власного виробництва.

В період з 2005 по 2021 рік обсяги зовнішньоекономічної торгівлі України зростали. Обсяги імпорту майже завжди були вищими за експорт, проте їх різниця у 2020 та 2021 роках склала лише 1,1% ВВП. Тобто, обсяги експорту зростали, що сприяло надходження валюти в економіку нашої держави. Початок повномасштабної війни здійснив значний негативний вплив на зовнішньоекономічну діяльність України, що сприяло падінню коефіцієнта покриття до значення 0,8 (табл. 1.):

Таблиця 1

Порівняння показників експорту та імпорту України 2020-2023 рр.

Рік	Обсяг імпорту, млн. грн.	Обсяг експорту, млн. грн.	Коефіцієнт покриття
2020	54 340,9	49 197,5	0,91
2021	72 816,8	68 089,3	0,94
2022	55 273,5	44 148,8	0,80
2023	63 500,0	36 000,0	0,57

Джерело: [3]

Проаналізувавши дані з таблиці 1, можемо стверджувати, що до початку повномасштабної війни у 2022 році, обсяги експорту зростали, що сприяло зміцненню економіки, про що свідчить коефіцієнт покриття (0,94 у 2021 році). У 2022 році коефіцієнт знизився до 0,80, це означає, що наша країна покрила обсяги імпорту лише на 80% за рахунок експорту. Негативне сальдо між експортом та імпортом у 2022 році склало 11124,7 млн. дол. Причинами зниження активності України на світовому ринку торгівлі є нові виклики завдання та абсолютно нові ризики у міжнародній торгівлі які постали перед нашою державою з початком війни. [3].

У порівнянні з 2022 роком, у 2023 році показник імпорту зріс на 14%, що свідчить про підвищення купівельної спроможності країни на світовому ринку. Однак, прослідковується падіння показника вартості експортованої продукції на 18%.

Тенденція до зменшення експорту прослідковується з 2022 року і є свідченням про зниження активності продажів української продукції іноземним споживачам. Це негативно впливає на доходи державного бюджету за рахунок зменшення обсягів виробництва, скорочення робочих місць, відтоку робочої сили тощо. В такому випадку постає питання про вивчення основних проблем зовнішньоекономічної діяльності та пошуку рішення для забезпечення комфортного ведення імпортно-експортних операцій.

Для того, щоб оцінити перспективи та визначити резерви для росту рівня зовнішньоекономічної діяльності України, необхідно:

- Дослідити організацію обліку зовнішньоекономічної діяльності в Україні;
- Ідентифікувати основні ризики зовнішньоекономічної діяльності та оцінити їх вплив на міжнародну торгівлю України в умовах військового стану.

Організація обліку зовнішньоекономічної діяльності має на меті вирішувати наступний перелік завдань:

- Контроль за збереженням ТМЦ та виконанням умов договорів;
- Зведення та подання інформації про фінансові результати та обчислення рентабельності ведення зовнішньоекономічної діяльності;
- Подання даних про заборгованість між контрагентами;
- Ведення управлінської та бухгалтерської звітності для швидкого прийняття ефективних управлінських рішень;
- Обчислення показників ділової активності та надання рекомендації щодо їх покращення;
- Обчислення курсових різниць на звітну дату [1].

Показники управлінської та фінансової звітності є основними критеріями для прийняття ефективних управлінських рішень в умовах військового стану. Такі рішення спрямовані на максимізацію доходів та мінімізацію втрат від ведення зовнішньоекономічної діяльності.

Для мінімізації помилок та ефективного ведення обліку зовнішньоекономічної діяльності необхідно правильно розробити організаційну структуру відділу бухгалтерії. Така структура передбачає поділ обов'язків між виконавцями для ефективного виконання всіх завдань [6, с. 137].

Побудова організаційної структури залежить від наступних факторів:

- Специфіки операцій;
- Виду діяльності підприємства;
- Кількості філій підприємства;
- Чисельності працівників підприємства.

До важливих факторів також можна віднести і те, що суб'єкт господарювання окрім зовнішнього ринку, може працювати і на внутрішньому. Тоді постає питання в розподілі обов'язків між працівниками відділу бухгалтерії підприємства.

При інтеграції зовнішньоекономічної діяльності на підприємстві необхідно визначити основні параметри ведення обліку та його організації. Таким чином, організаційна структура відділу бухгалтерії повинна функціонувати з врахуванням:

- Обсягів діяльності суб'єкта господарювання;
- Розташування ринків збуту;
- Досвіду роботи з операціями імпорту та експорту.

Окрім питань у сфері організації обліку, можна виділити основні групи проблем обліку зовнішньоекономічної діяльності:

- Оподаткування операцій зовнішньоекономічної діяльності;
- Проблеми ведення обліку відповідно Національних стандартів [2].

Проблеми можуть виникати в процесі оприбуткування імпортованих товарів через те, що придбання може проводитись декількома способами: за готівковий розрахунок; за угодою реекспортної операції; через надання комерційного кредиту; через участь посередника [5].

Через вплив погіршостей, які допускаються в процесі оприбуткування товарів, придбаних в результаті зовнішньоекономічних операцій виникають викривлення обліку, що негативно впливає на роботу підприємства. За рахунок належної організації обліку зовнішньоекономічної діяльності можна деталізувати та правильно оформити операції. Таким чином, буде формуватися достовірна інформація на основі показників фінансової та управлінської звітності, що дасть змогу вчасно впливати на негативні сторони підприємства за допомогою ефективних управлінських рішень.

Однією з основних проблем обліку зовнішньоекономічної діяльності також є коректне відображення дебіторської та кредиторської заборгованостей. Вирішити проблему можна веденням аналітичного обліку за розрахунками з контрагентами, що дасть повну інформацію про стан взаєморозрахунків з постачальниками та покупцями [10].

Зовнішньоекономічна діяльність з початком війни стала більш непередбачуваною для суб'єктів міжнародної торгівлі. Головними факторами, які роблять міжнародну торгівлю більш ризиковими, аніж інша підприємницька діяльність, є:

- Іноземний контрагент (ризик, пов'язаний з іноземною культурою, традиціями тощо);
- Тривалість здійснення операцій (кредитний ризик);
- Ризики митного оформлення;
- Розрахунки в іноземній валюті (валютний ризик);
- Відмінності в законодавстві контрагентів інших країн;
- Логістика товару в резиденції інших країн за допомогою контрагентів з інших країн [9].

Ризики зовнішньоекономічної діяльності класифікуються за характером їх впливу на підприємство. Для детального ознайомлення з ризиками ЗЕД, необхідно провести їх розподіл за елементами:

- Економічні ризики (рівень постійних витрат; відсутність постійного виторганого доходу; комерційні ризики; операційні ризики; стратегічні ризики);
- Ризики контрагентів (розривання угод; надійність контрагента; умови договорів; виконання договору; умови поставок; фінансова частина договору в частині розрахунків іноземною валютою);
- Ризики країни (непередбачувані природні умови; кримінальні ризики; митні ризики; особливості національної культури; особливості споживання);
- Маркетингові ризики (рівень конкуренції; ризики товару; інформаційний ризик; галузевий ризик);
- Макроекономічні ризики (загальноекономічні ризики; ризики постійності попиту та ціни на товар);
- Політичні ризики (ризики обмежень і санкцій; ризики впливу політичних умов);
- Правові ризики (ризики арбітражу; юридичний ризик);
- Ресурсні ризики (ризики протестів; виробничі ризики);
- Технологічні ризики (організаційні ризики; технологічні ризики; інноваційні ризики);
- Транспортні ризики (логістичні ризики; ризики форс-мажорів, ризики перетину державного кордону);
- Фінансові ризики (кредитні ризики; банківські ризики; валютні ризики; інвестиційні ризики);
- Екологічні ризики (ризики забруднення; ризики стану екології в країні) [4].

Управління ризиками – це система заходів, спрямована на виявлення, ідентифікації, оцінки ризику, яка має на меті усунути, зменшити його вплив на ведення підприємницької діяльності суб'єкта господарювання та мінімізувати негативні наслідки від потрапляння під дію таких ризиків.

Управління ризиками починаються на етапі його виникнення, коли є загроза потрапити під його вплив. На цій стадії оцінюють та ідентифікують ризик. На другій стадії, коли з статусу «потенційний»,

ризик переходить у «реальний» відбувається оцінка його ймовірного впливу на підприємство. На етапі розгортання ризику відбуваються заходи, спрямовані на його локалізацію та вибору суб'єкта управління ризиком.

Після оцінки ризику визначають методи та інструменти для розробки системи управління ризиками. В міжнародному бізнесі існує дві стратегії ефективного ризик-менеджменту (рис. 1):

В умовах військового стану перед підприємствами та державою постало питання у розробці та втіленні нових методів управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності. Основним завданням є створення новітніх систем прогнозування та ідентифікації ризиків та введення єдиного підходу щодо управління наслідками від ризиків.

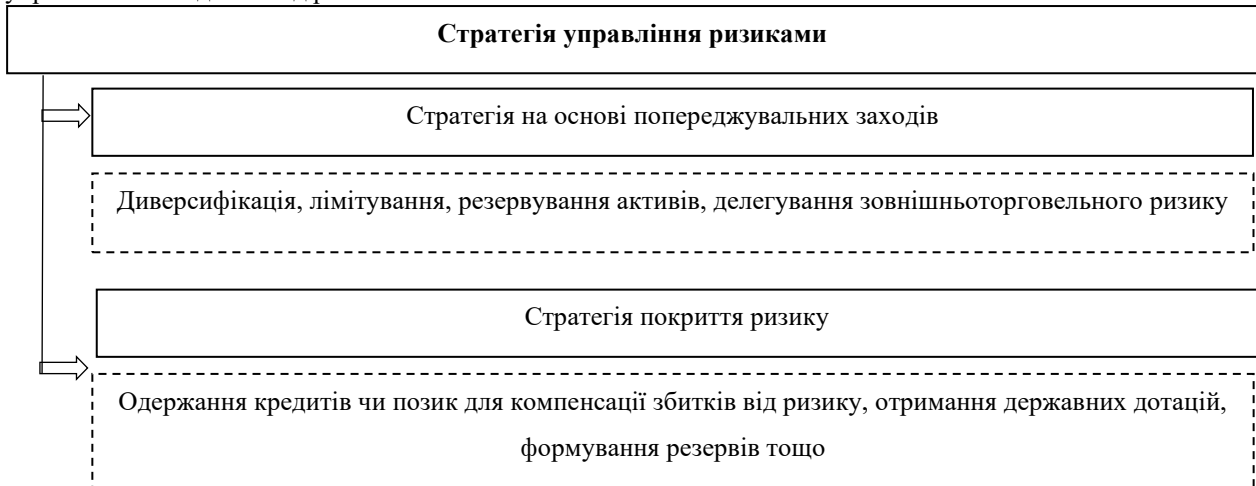

Рис. 1. Стратегії ризик-менеджменту у зовнішньоекономічній діяльності

Джерело: [8]

На нашу думку, основними ризиками зовнішньоекономічної діяльності в умовах війни є: валютний ризик (при здійсненні оплати чи отриманні плати за товар в іноземній валюті при мінливості валютного курсу через війну); ризик невиконання контрагентами зобов'язань; ризик закриття кордону; ризик втрати репутації тощо).

Основними заходами, які сприятимуть мінімізації ризиків в зовнішньоекономічній діяльності під час війни є: мобільна передача інформації про всі види загроз, пов'язаних з виготовленням та реалізацією продукції (проблеми з виробництвом чи логістикою); обов'язкове внесення до умов угоди таких пунктів, які унеможливають одержання претензій з боку контрагента; постійний моніторинг ринку міжнародної торгівлі; розробка комплексу управлінських рішень на випадок надзвичайних ситуацій з метою швидкого реагування [8].

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

На основі вищезазначеного, можемо констатувати, що початок повномасштабної війни здійснив значний негативний вплив на зовнішньоекономічну діяльність країни в цілому, та на функціонування підприємств, зокрема тих, які займаються міжнародною торгівлею.

Підприємству, яке функціонує в сфері зовнішньоекономічної діяльності потрібно розробити чітку організаційну структуру відділу бухгалтерії та управлінського обліку, що забезпечить мінімізацію помилок при оформленні документів.

Визначено, що підприємству, яке проводить зовнішньоекономічні операції, притаманні наступні групи ризиків: економічні, фінансові, маркетингові, політичні, макроекономічні, правові, транспортні, природні тощо.

Запропоновано дві стратегії ефективного ризик-менеджменту: стратегія попереджувальних заходів та стратегія покриття ризику.

Література

1. Гриліцька А. В., Якименко Н. О. Особливості організації бухгалтерського та податкового обліку експортних операцій. Збірник наукових праць ЧДТУ. 2009. № 22. С. 26-30.
2. Грицюк П. М., Хомедюк В. О. Нормативно-правове регулювання обліку зовнішньоекономічних операцій. Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер.: Економіка. 2012. Вип. 20. С. 229-233. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoa_2012_20_50.pdf
3. Зовнішня торгівля України товарами у 2022 році: веб-сайт. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-u-2022-rotsi> (дата звернення: 24.03.2024р.).

4. Зосімова А. В. Виявлення ризиків зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. № 15(1). С. 123-126.
5. Кадуріна Л. О., Стрельнікова М. С. Облік зовнішньоекономічної діяльності на підприємствах України. К.: Центр наукової літератури, 2007. 605 с.
6. Організація бухгалтерського обліку: підручник для студентів / [Бутинець Ф.Ф., Томашевська І.Л., Войналович О.П.]; за ред. Ф.Ф. Бутиця [4-е вид., доп. і перероб.]. Житомир: ПП "Рута", 2006. 528 с.
7. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 31.12.2023 р. №959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
8. Савків У.С., Сидор Г.В., Тимків А.О. Управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах війни. Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості. 2022. № 2(26). С. 79-88.
9. Таран І.В. Управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності при здійсненні експортних операцій. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2005. № 52 (2). С. 97–100.
10. Чирка Д. М. Документування на підприємствах зовнішньоекономічної діяльності. Міжнародний збірник наукових праць. 2008. №1(19). С. 393-400.

References

1. Hrylits'ka A. V., Yakymenko N. O. Osoblyvosti orhanizatsiyi bukhgalters'koho ta podatkovoho obliku eksportnykh operatsiy. Zbirnyk naukovykh prats' CHDTU. 2009. № 22. S. 26-30.
2. Hrytsyuk P. M., Khomedjuk V. O. Normatyvno-pravove rehulyuvannya obliku zovnishn'oeconomichnykh operatsiy. Naukovi zapysky [Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiya"]. Ser.: Ekonomika. 2012. Vyp. 20. S. 229-233. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoa_2012_20_50.pdf
3. Zovnishnya torhivlya Ukrainy tovaramy u 2022 rotsi: veb-sayt. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zovnishnya-torhivlya-ukrainy-tovaramy-u-2022-rotsi> (data zvernennya: 24.03.2024r.).
4. Zosimova A. V. Vyyavlennya ryzykiv zovnishn'oeconomichnoyi diyal'nosti mashynobudivnykh pidpryyemstv. Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo. 2017. № 15(1). S. 123-126.
5. Kadirina L. O., Strel'nikova M. S. Oblik zovnishn'oeconomichnoyi diyal'nosti na pidpryyemstvakh Ukrainy. K.: Tsentr naukovoyi literatury, 2007. 605 s.
6. Orhanizatsiya bukhgalters'koho obliku: pidruchnyk dlya studentiv / [Butynets' F.F., Tomashevs'ka I.L., Voynalovych O.P.]; za red. F.F. Butyntsa [4-e vyd., dop. i pererob.]. Zhytomyr: PP "Ruta", 2006. 528 s.
7. Pro zovnishn'oeconomichnu diyal'nist' : Zakon Ukrainy vid 31.12.2023 r. №959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
8. Savkiv U.S., Sydor H.V., Tymkiv A.O. Upravlinnya ryzykamy zovnishn'oeconomichnoyi diyal'nosti pidpryyemstv v umovakh viyny. Naukovyy visnyk IFNTUNH. Seriya: Ekonomika ta upravlinnya v naftoviy i hazoviy promyslovosti. 2022. № 2(26). S. 79-88.
9. Taran I.V. Upravlinnya ryzykamy zovnishn'oeconomichnoyi diyal'nosti pry zdiysnenni eksportnykh operatsiy. Aktual'ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. 2005. № 52 (2). S. 97–100.
10. Chyrka D. M. Dokumentuvannya na pidpryyemstvakh zovnishn'oeconomichnoyi diyal'nosti. Mizhnarodnyy zbirnyk naukovykh prats'. 2008. №1(19). S. 393-400.